

Інформаційні матеріали
“100 років затвердження тризуба державним гербом
Української Народної Республіки і запровадження гривні”

25 лютого 2018 року відзначатимемо 100 років, відколи тризуб став державним гербом УНР, а 1 березня виповнюється 100-річчя ухвалення закону УНР про гривню.

Відповідно до Указу Президента України від 22 січня 2016 року №17 “Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років” (пункт 2) вшанування подій та видатних учасників Української революції є одним із пріоритетів діяльності органів державної влади на 2017–2021 роки. Планом заходів із відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років і вшанування пам'яті її учасників на період до 2021 року, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2016 року № 777-р, передбачено урочисте відзначення 100-річчя затвердження тризуба державним гербом Української Народної Республіки й організацію до цієї дати інформаційних, навчально-виховних, культурно-мистецьких та інших заходів.

Звертаємо увагу, що Український інститут національної пам'яті створив спецпроект «Українська революція 1917–1921 років», який містить **веб-сторінку та інтерактивну карту**, котрі можна знайти за посиланням: <http://unr.memory.gov.ua/>. Тут зібрані основні відомості про етапи Революції, видатних діячів, тогочасні фото, документи. А також проекти Українського інституту національної пам'яті (соціальна реклама, виставки, поштівки, інфографіка, настільна гра, інформаційні матеріали, брошура) та спецпроекти медійних партнерів інституту.

Український інститут національної пам'яті розробив інформаційні матеріали до 100-річчя затвердження тризуба державним гербом УНР. Під час підготовки тематичних заходів, виступів і звернень представників влади, публікацій у засобах масової інформації пропонуємо враховувати такі тези:

- Тризуб має тисячолітню історію. У давні часи це був знак князівського роду Рюриковичів – правителів Русі.
- У часи Української Народної Республіки тризуб затверджено державним гербом України, що підкреслює спадкоємність із попередніми періодами української історії.
- У XX столітті тризуб став символом боротьби українців за незалежність. Радянська тоталітарна система затаврувала його як “націоналістичний знак”. Використання тризубу в СРСР заборонялося, “винуватців” жорстко карали.

- Відновивши незалежність у 1991 році та обравши тризуб державним гербом, Україна продемонструвала наслідування традицій Української Народної Республіки.
- Російська агресія в Криму і на сході України розпочалася із знищення тризуба як маркера української ідентичності.
- Тризуб об'єднує українських патріотів, які сьогодні захищають наш суверенітет і територіальну цілісність України.
- Для українців у всьому світі тризуб символізує зв'язок із Батьківщиною.

Історична довідка

Чому тризуб?

Він є давнім українським символом. Його найдревніше зображення, віднайдене археологами, датується X століттям. Припускають, що це був магічний знак роду, оберіг. Відомо до 40 його тлумачень: тризубець, підсвічник-трикірій, сокіл, якір, житній колос, лук зі стрілою, триєдина жертва в ім'я перемоги життя над смертю... Є також гіпотеза, що це знак триєдинства світу та поєднання символів поширених колись культів сонця і якоря.

У давній Русі тризуб був родовим знаком Рюриковичів. Його численні зображення віднайдені на тогочасних монетах (срібляниках і златниках), печатках, посуді, надгробках, цеглі, актових печатках, персях-печатках, злитках-гривнах, зброї, спорядженні, товарних пломбах. Цей символ власності та влади переходив із покоління в покоління, видозмінюючись, аби кожен представник роду мав індивідуальну емблему (наприклад, попередники київського князя Володимира Святославича мали двозубці). Навершя у формі князівського знака було головним

елементом давньоруських стягів. Особливо багато артефактів – за період князювання Володимира Святославовича (на київському престолі приблизно від 980 року). Тому тризуб і вважається знаком князя Володимира Великого.

Протягом багатьох століть на землях Русі було поширене зображення тризуба. Після занепаду роду Рюриковичів воно поступово витіснилося. Від XIV століття входять в ужиток територіальні знаки, наприклад у Києві – з архистратигом Михаїлом, Володимирі-Волинському – зі святим Георгієм, Луцьку – святим Миколоасм, Львові – левом.

Військо Запорозьке

У XIV столітті почали формуватися геральдичні національні системи. Власний герб створило і Військо Запорозьке – козак з мушкетом (інша назва “лицар із самопалом”). Його зображували на військових печатках гетьманів та кошових отаманів у XVI – першій половині XVII століття. Від кінця XVII століття традиційний герб використовували як Городове так і Низове Військо Запорозьке, щоправда “низовики” додали ще зображення спису. Проте утвердженню власної геральдичної системи завадила повна ліквідація автономії Гетьманщини.

Українська Народна Республіка

В українському діловодстві тризуб уперше зустрічається на печатці Генерального Секретаріату. Нею скріплювалися урядові документи. Виготовлення печатки ініціював Генеральний писар Павло Христюк. До розроблення долучив знавця старовини Миколу Біляшівського. Із проголошенням Української Народної Республіки в листопаді 1917 року питання державного герба набуло особливої актуальності. Центральна Рада створила спеціальну підготовчу комісію, що об'єднала істориків, юристів, гербознавців і художників. Її очолив Михайло Грушевський. Він вважав, що гербом України має стати золотий плуг на синьому тлі як “символ творчої

мирної праці”, навколо – історичні герби українських земель. Комісія розглянула кілька проектів, але обрала тризуб.

6 січня 1918 року тризуб із хрестом над середнім “зубом” у 8-кутній рамці з’явився на перших грошах, випущених Українською Народною Республікою. Автором банкноти у 100 карбованців був художник-графік Георгій Нарбут.

Після проголошення 22 січня 1918 року самостійності України, питання про офіційне затвердження державної символіки потребувало негайного вирішення. Але через війну з більшовиками оголошувати конкурс або проводити широке обговорення ескізів не могли. 7 лютого Центральна Рада востаннє засідала в Києві. Під натиском ворога вона перебралася до Житомира, звідти – до Сарн і нарешті – до Коростеня.

Там, 25 лютого 1918 року на засіданні Малої Ради (орган Центральної Ради, що діяв між сесіями) був затверджений **Герб Української Народної Республіки**. Ухвалений закон не містив малюнків, а мав лише опис. Майже через місяць 22 березня Мала Рада схвалила зображення герба авторства відомого художника Василя Кричевського – тризуб князя Володимира Великого, обрамлений оливковим вінком.

Із протоколу засідання Малої Ради

25 лютого 1918 року, місто Коростень

У справі державного герба України Мала Рада ухвалила: “Гербом Української Народної Республіки приймається знак Київської Держави часів Володимира Святого”.

За часів гетьманату тризуб залишився в геральдичному вжитку. 24 листопада 1918 року спеціальна комісія схвалила проекти герба та печатки, підготовлених Георгієм Нарбутом, але вони залишилися незатвердженими.

За часів Директорії гербом відновленої Української Народної Республіки служив тризуб без вінка. 21 січня 1919 року комісія у справах вироблення проекту герба УНР дійшла висновку, що соборна Україна має поєднати емблеми УНР і Західноукраїнської Народної Республіки, а також знак князя Володимира. Із 22 січня 1919 тризуб включили до крайового герба Західної області Української Народної Республіки.

У міжвоєнний період тризуб став символом боротьби українців за свободу.

Його використовував Уряд УНР у еміграції та різні політичні організації. В тому числі на емблемі Організації українських націоналістів був тризуб із мечем на місці середнього зуба.

Тризуб містився в символіці і мельниківської, і бандерівської гілок ОУН. У зв’язку з проголошенням Акта відновлення Української Держави похідним групам видали інструкції “Боротьба й діяльність ОУН під час війни” із зобов’язанням вивішувати тризуби, національні й організаційні прапори на всіх “видних місцях” (будівлях державних установ).

Символіка державності позначилася і в Українській повстанській армії: на елементах одягу, передусім головних уборах – мазепинках, петлюрівках, а також ременях. На них кріпили різного роду тризуби. Інколи на одностроях були нарукавні нашивки із тризубом.

В СРСР тризуб був заборонений. Для комуністичного режиму він лишався ознакою націоналізму. У 1960–1980 роках КГБ неодноразово займався справами про використання націоналістичної символіки. Так, 30 грудня 1967-го синьо-жовтий прапор із тризубом ще й з написом “Ще не вмерла Україна, і слава і воля” – на будівлі Кіровського райвиконкому в Дніпропетровську (тепер – Дніпро); 23 квітня 1970 року – в телефонній кабінці в Чернівецькому університеті; 7 січня 1984 року – над поштовим відділенням села Демидового на Львівщині.

Після відновлення незалежності України 24 серпня 1991 року тризуб як малий державний герб затверджений 19 лютого 1992-го Постановою Верховної Ради України (разом із доданими зображеннями).

Конституція України 28 червня 1996 року закріпила цей символ нашої держави. Питання про великий герб відкладено на майбутнє.

1 березня виповнюється 100 років від дня ухвалення закону УНР про гривню.

Гроші також є важливим атрибутом держави. Їх відсутність у 1917 році стала чи не найпершим серйозним викликом для Української Центральної Ради. Після проголошення УНР Центральна Рада ініціювала випуск національної валюти. 1 січня 1918 року Мала Рада ухвалила закон про випуск власних українських грошей. Першою українською банкнотою стала купюра 100 карбованців, в обіг вона ввійшла 6 січня 1918-го. Дизайн купюри розробив художник-графік Георгій Нарбут. Він прикрасив їх зображенням тризуба й оздобленнями в стилі українського бароко XVII–XVIII століть. Так завдяки цим грошам тризуб став загальновідомим знаком. Хоча через розповсюдження фальшивих карбованців їх випуск скоро припинився.

Гривню як грошову одиницю України запровадили 1 березня 1918 року законом Української Народної Республіки “Про грошову одиницю, карбування (биття) монети та друк державних кредитових білетів”. Вона поділялася вже на 100 шагів і дорівнювала половині карбованця. Було надруковано знаки номіналом у 2, 10, 100, 500 і 1000, пізніше – 2000 гривень. Цікаво, що в обіг вони надійшли вже в часи Української Держави. Усі паперові платіжні засоби того періоду виготовляли в державній друкарні Берліна.

Формування системи українських грошових знаків завершилося 18 квітня 1918 року із ухваленням Центральною Радою закону “Про надання міністрові фінансів права випуску розмінних марок”. Водночас розпочалася історія перших українських марок. Центральна Рада задумувала їх як поштові мініатюри. Але через нестачу дрібної розмінної монети в липні 1918 року марки стали вживати одночасно і як гроші. Папір для них використовували грубий, щоб не зношувався надто швидко.

1919-го Директорія оголосила про зміцнення золотого вмісту української валюти. Для цього почали збирати все золото та срібло для випуску металічних монет, переплавляти на дрібну монету мідні пам’ятники російським царям. На золотих гривнях планували зобразити бюст Тараса Шевченка, а на срібних – будинок Української Центральної Ради. Але монети з золотом так і не випустили через більшовицький наступ. Усього в 1917–1921 роках було випущено 27 грошових номіналів – у карбованцях, гривнях, шагах (марках – вартістю 10, 20, 30, 40 і 50 шагів). 12 з них друкували за проектами й ескізами Георгія Нарбута, в підготовці інших брали участь митці Микола Бойчук, Василь Кричевський та інші. Гривні мали водяні знаки.

У незалежній Україні гривню офіційно запроваджено у вересні 1996 року. Саме тоді вийшли банкноти номінальною вартістю 1, 2, 5, 10, 20, 50 і 100 гривень і розмінні монети вартістю 1, 2, 10, 25 і 50 копійок. Банкноти мали кілька ступенів захисту (водяний знак, захисну стрічку, рельєфні елементи, суміщений малюнок, кодоване зображення, райдужне коло, антисканерну сітку, мікротекст, знак для людей із поганим зором, видимі захисні волокна, флуоресцентний номер, магнітний номер, прихований номінал).

Додаток

Знак української державності

“Кожна держава має знак, котрий зветься її гербом. Українська Народна Республіка, ставши наново державою, самостійною, незалежною, мусила вибрати собі й державний герб. А що вона вже була давніше самостійною державою і тепер відновила державне буття, котрого позбавило її московське насильство, то найбільш натурально звернутись до державних знаків чи гербів, які вживались за старих часів. Найстарший такий знак уживавсь на київських грошах часів Володимира Великого, його бере за герб наша відновлена Українська держава. Се зовсім правильно. Київська держава Володимира Великого була найбільшою українською державою, яку пам’ятає наша історія. Вона обіймала всі тодішні українські землі. Від неї веде початок наше право, письменність, мистецтво, державне і релігійне життя... Народна Українська Республіка, поставивши завданням об’єднати в самостійній Українській державі українські землі й відновити повноту культурного й політично-національного життя, бере за герб старий знак Володимира Великого.

<...> Головно же те, що се оздоба питоменна, не запозичена, зв’язана з нашою тисячолітньою державою, політичною й культурною історією”.

Із статті Михайла Грушевського “Український герб”, опублікованій в газеті “Народна воля”. 25 листопада 1917 року